

УДК 34.03:347.447(477)

Вікторія Сельська,*аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУБ'ЄКТИ СУБСИДАРНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу структури субсидарної юридичної відповідальності як правовідношення. Зроблено акцент на розгляді такого структурного елемента, як суб'єкти. До субсидарної відповідальності можуть бути притягнені різноманітні суб'єкти, а саме: фізичні та юридичні особи, держава, а також міжнародні організації. Наведено приклади субсидарної відповідальності кожної з категорій суб'єктів.

Ключові слова: юридична відповідальність, субсидарна юридична відповідальність, суб'єкти субсидарної юридичної відповідальності, відповідальність держави, субсидарна відповідальність фізичних осіб, субсидарна відповідальність юридичних осіб.

Постановка проблеми. Якщо розглядати юридичну відповідальність як певний різновид правовідносин, то можна виділити її деякі елементи. У структурі юридичної відповідальності як правовідносин виділяють такі складники: об'єкт, суб'єкт та зміст. Це є класична формула, яка давно використовується в загальнотеоретичній юриспруденції. У роботі ми розглянемо суб'єкти субсидарної юридичної відповідальності, зробимо спробу дати їх визначення та провести типологію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі дослідженню деяких аспектів юридичної відповідальності загалом, субсидарної юридичної відповідальності та окремих її аспектів присвячені роботи таких учених, як: Р. Л. Хачатуров, Д. А. Липинський, С. Н. Братусь, Е. Ф. Демський, П. М. Курис, А. І. Петелін, М. Д. Шіндяпіна, О. Є. Богданова, Є. П. Прус, Я. М. Жукорська, С. С. Андрейченко та ін.

Мета статті полягає у здійсненні систематизації суб'єктів субсидарної юридичної відповідальності та розгляді особливостей кожного з її видів.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи субсидарну відповідальність, необхідно спочатку апелювати до поняття юридичної відповідальності. Юридична відповідальність – це передбачений законом обов'язок особи перетерпіти несприятливі наслідки як майнового, так і немайнового характеру, вид і міра яких визначаються компетентним органом за результатом розгляду скоєного особою діяння, визначеного законом

як правопорушення [4, с. 302]. Субсидарна відповідальність – обов'язок зазнати негативних наслідків суб'єктом права (фізична, юридична особа чи держава), який виникає внаслідок невиконання або неналежного виконання зобов'язань чи порушення приписів закону не ним безпосередньо, а іншим суб'єктом, який із порушником перебуває у різних правових зв'язках.

Сучасна юридична наука є явищем динамічним. І таке визначення вже є не зовсім пристосованим і відповідним до сучасного правового життя. Підтвердженням цього є нові види юридичної відповідальності (в тому числі і субсидарна), які поширюються вже не лише на осіб. Відбувається розширення кола її суб'єктів, а також переліку підстав настання відповідальності, адже в сучасному світі вже існують випадки настання юридичної відповідальності не тільки на єдиній підставі правопорушення. Юридична відповідальність може виникати за об'єктивно протиправне діяння, зловживання правом та інші юридичні аномалії. Це є практичні факти, і теорія права має відповідати практиці, а бажано й іти вперед.

До субсидарної відповідальності можуть бути притягнені різноманітні суб'єкти, а саме: фізичні і юридичні особи, держава, а також міжнародні організації.

Випадків субсидарної відповідальності фізичних осіб на сьогоднішній день існує, насправді, вже дуже багато. До прикладу: Стаття 154 Кодексу України про адміністративні правопорушення – «Порушення правил тримання собак і котів» [5]. Коти чи собаки є тваринами і не мають деліктоздатності, тому за шкоду, спричинену ними, субсидарну

відповідальність будуть нести їх власники. А уявімо ситуацію: неповнолітня дитина прогулюється із собакою бійцівської породи, без намордника. Собака нападає на перехожого і спричиняє йому тілесні ушкодження. Випадок буде особливим видом субсидіарної відповідальності, оскільки обов'язок нести відповідальність буде покладений не на тварину, не на неповнолітню особу, яка була присутня при цьому, а на особу, яка є хазяїном тварини. У зарубіжних країнах випадків субсидіарної відповідальності людей за своїх домашніх тварин набагато більше, і санкції бувають більш жорсткіші. Наприклад, у Великобританії можна потрапити у в'язницю на строк до 5 років, якщо собака, власником якої ви є, напала на людину. У Франції на вас можуть написати заяву про стягнення штрафу, якщо собака голосно гавкає чи іншим чином заважає оточуючим. Можливо, дещо пізніше, за прикладом деяких країн в Україні буде введена відповідальність власників тварин і за засмічення ними громадських місць відходами, якщо вони не прибиратимуть за ними.

Щодо субсидіарної відповідальності юридичних осіб, то тут є ціле поле для виникнення різного роду спірних питань. У кожному конкретному випадку враховується безліч факторів, які визначають, чи відповідальність буде нести сама юридична особа чи її представник (керівник). Особливо принципове значення це має у разі встановлення кримінальної відповідальності. Ще декілька років тому кримінальна відповідальність покладалась лише на керівника чи відповідальну особу. Але 23 травня 2013 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб».

Зазначеним законом, по суті, вводиться кримінальна відповідальність юридичних осіб, хоча в Законі не визначено як застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Але, як би ми не завуальовували, що до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність, а лише заходи кримінально-правового впливу, все одно юридична особа в кримінальному процесі в особі її представника виступає стороною кримінального і судового провадження, тобто суб'єктом відповідальності, хоча суб'єктом злочину за законодавством є лише фізична особа (ст. 18 Кримінального кодексу України) [3, с. 89].

Публічно-правові заходи можуть застосовуватись до держави, її органів за невиконання або виконання неналежним чином їхніх обов'язків.

Як приклад: видами відповідальності держави за невиконання своїх обов'язків можуть бути конституційні та міжнародно-правові заходи. Так, Конституція України зобов'язує державу відшкодувати матеріальну чи моральну шкоду, завдану фізичним або юридичним особам актами і діями її органів чи посадових осіб, що визнані неконституційними.

Міжнародно-правові заходи (санкції) до держави будуть проявом міжнародної відповідальності за порушення норм міжнародного права. Також на державу, крім іншого, можуть бути покладені зобов'язання з відшкодування шкоди як своїм громадянам, так і іншим державам. Різновидами санкцій до держави із відшкодування шкоди у міжнародному праві є реституція та репарація [4, с. 310].

Цікаву думку щодо відповідальності держав наводить у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук С. С. Андрейченко. Вона обґрунтовує відмінність між категоріями «абсолютна» й «об'єктивна» відповідальність: «Доведено, що термін «об'єктивна відповідальність» необхідно застосовувати, коли мова йде про вчинення міжнародно-протиправного діяння, в результаті якого було заподіяно шкоду міжнародно-визнаним цінностям, і держава-порушник повинна нести міжнародну відповідальність незалежно від наявності вини. Термін «абсолютна відповідальність» застосовується у разі вчинення дій, які не забороняються міжнародним правом, однак завдають шкоду цінностям, що ним охороняються» [1, с. 9].

Щодо питання про атрибуцію та притягнення держави до міжнародної відповідальності у зв'язку з протиправною діяльністю приватних осіб та утворень С. С. Андрейченко зроблено висновок, що міжнародна судова та квазісудова практика підтверджує застосовність підходу щодо міжнародної відповідальності держави у зв'язку з поведінкою приватних суб'єктів та свідчить про атрибуціювання у таких випадках державі поведінки її державних органів. Доведено, що відповідальність покладається на державу лише в тому разі, коли діяння її державних органів виходять за межі принципу «належного старання», тому визначальною особливістю зобов'язань держави захищати права та інтереси держав та індивідів від порушень з боку приватних суб'єктів є їх обмежений характер [1, с. 10].

Відповідальність міжнародних організацій передбачена багатьма договорами. Таку відповідальність можна детермінувати субсидіарною, адже вини у такому разі становить вина держав (держави), які входять до складу такої організації, її органів чи посадових осіб. Відповідальність держав може нести матеріальний чи нематеріальний характер. Фінансо-

вий актив міжнародної організації становлять кошти її держав-членів. Це свідчить про те, що в деяких випадках відповідальність буде накладена на державу незалежно від її вини у протиправному діянні.

Тема відповідальності міжнародних організацій вперше була піднята Комісією міжнародного права у 1963 р. у доповіді спецдоповідача А. Ель-Еріана з питання щодо відносин між державами і міжурядовими організаціями. У резолюції 56/82 від 12 грудня 2001 р. Генеральної асамблеї ООН (далі – ГА ООН) попросила КМП почати роботу над кодифікацією норм щодо відповідальності міжнародних організацій. На п'ятдесят п'ятій сесії у 2003 р. було представлено доповідь щодо відповідальності міжнародних організацій. Після цього було створено робочу групу з розробки Проекту, головою і спецдоповідачем якої став італійський вчений Джорджіо Гая [2, с. 356].

5 серпня 2011 р. на 63-й сесії Комісії міжнародного права було прийнято Проект статей щодо відповідальності міжнародних організацій. Проект складається із 67 статей з коментарями до них. КМП рекомендувала Генеральній асамблеї ООН взяти Проект статей до уваги, включити його в додаток до резолюції та на одній із наступних сесій ГА ООН розглянути питання про розробку конвенції на основі даного проекту [6].

За цим проектом здебільшого передбачається солідарна відповідальність міжнародних організацій, але згадується і субсидіарна. Субсидіарна відповідальність може наставати, якщо в результаті основної відповідальності не здійснено відшкодування повністю і лише тією мірою, якою вона його не здійснила. Сторона не може отримати більше відшкодування, ніж завдана шкода (ст. 48). Притягати міжнародну організацію до відповідальності може тільки держава чи міжнародна організація (ст. 50). На жаль, поки положення проекту можуть застосовуватись лише в рекомендаційній формі, а конвенційно не оформлені.

Статья посвящена анализу структуры субсидиарной юридической ответственности как правоотношения. Сделан акцент на рассмотрении такого структурного элемента, как субъекты. К субсидиарной ответственности могут быть привлечены различные субъекты, а именно: физические и юридические лица, государство, а также международные организации. Приведены примеры субсидиарной ответственности каждой из категорий.

Ключевые слова: юридическая ответственность, субсидиарная юридическая ответственность, субъекты субсидиарной юридической ответственности, ответственность государства, субсидиарная ответственность физических лиц, субсидиарная ответственность юридических лиц.

This article analyzes the structure of the subsidiary legal liability as a legal relationship. Emphasis is placed on considering such a structural element as subjects. Individuals and legal entities, state and international organizations – the various actors, namely, may be subject to vicarious liability. Examples of vicarious liability of each of the categories.

Key words: legal liability, vicarious liability law, subsidiary subjects of legal responsibility, responsibility of the state, vicarious liability of individuals, vicarious liability of legal persons.

Висновки

Отже, суб'єкти субсидіарної юридичної відповідальності – це фізичні і юридичні особи, держави та їх об'єднання, міжнародні організації, які безпосередньо не вчинили правопорушення, але на яких законом або договором покладено обов'язок нести юридичну відповідальність за дії осіб, які пов'язані з ними певним правовим зв'язком.

Особливістю субсидіарної відповідальності є те, що з однієї сторони виступає управомочений законом або договором суб'єкт, а з іншої – суб'єкт, який безпосередньо не вчинив правопорушення, але на якого в силу різних причин покладений обов'язок нести за нього відповідальність, тому що він перебуває у певних правових зв'язках із винним суб'єктом.

Предмет субсидіарної відповідальності в майбутньому буде розширюватись, і передбачається, що до такого виду відповідальності притягатиметься ширше коло суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Андрейченко С. С. Міжнародно-правова концепція атрибуції поведінки держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Андрейченко Світлана Сергіївна. – Одеса, 2016. – 40 с.
2. Відповідальність міжнародних організацій за порушення міжнародно-правових зобов'язань: сучасний стан / Я. М. Жукорська // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 356–360.
3. Демський Е.Ф. Відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення / Е. Демський, В. Шамрай, О. Мельник. // Кримінально-правові науки. – 2014. – №7. – С. 89–94.
4. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2016. – 392 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 52. – Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).
6. Responsibility of international organizations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://untreaty.un.org/ilc/summaries/9_11.htm